

Zsidó és roma holokauszt Pécsen

A pécsi zsidóság és cigányság történelme szorosan összefonódik a város újkori fejlődésével. Bár elszórt jelenlétükről korábban is beszélhetünk, a tartós letelepedés a 18. század második felében indult meg, amikor a Habsburg Birodalom vallási és gazdasági enyhülése lehetővé tette zsidó és roma családok számára a városban történő megtelepedést.

A zsidó közösség életének virágkora a 19. század végére és a 20. század elejére tehető. Ebben az időszakban épült fel a neológ Kossuth téri zsinagóga is (1869). A második világháborút megelőző évtizedekben Pécs területén mintegy 3–3,5 ezer zsidó élt, ami a város lakosságának számottevő részét jelentette. A holokauszt azonban tragikus törést hozott: 1944 májusában gettót hoztak létre a városban, majd július elején, 4. és 6. között összesen 3038 zsidó polgárt deportáltak Pécsről, többségüket Auschwitz-Birkenaubá. A háború végén kevesebb mint háromszáz túlélő tért vissza.

A pécsi roma közösség története a 19. század végétől a 20. század első feléig fokozatos letelepedéssel és korlátozott társadalmi beágyazódással jellemezhető. A romák jelentős része kézművesként, zenészként, napszámosként vagy ipari segédmunkásként járult hozzá a város gazdasági és kulturális életéhez, miközben továbbra is a városi társadalom peremén élt.

A második világháború során Pécs roma lakossága is a náci és a magyarországi fajüldöző intézkedések célpontjává vált. A romákat megfosztották alapvető jogaiktól és megélhetési lehetőségeiktől, sokukat kényszermunkára vagy munkaszolgálatra hurcolták. A hatóságok gyakran „megbízhatatlannak” minősítették őket, ami további zaklatásokhoz és retorziókhoz vezetett. Az 1944-es német megszállást követően az üldöztetés tovább súlyosbodott: számos pécsi és Baranya megyei roma családot internáltak, gyűjtőtáborokba zártak, majd deportáltak, ahol sokan embertelen körülmények között pusztultak el. A roma holokauszt – a porajmos vagy samudaripen – pécsi áldozatainak pontos száma nem ismert, elsősorban a zsidó holokausztnál hiányosabb dokumentáció és a korabeli hatóságok közömbössége miatt. A túlélők a háború után gyakran mindent elveszítve tértek vissza: otthonaik, megélhetésük és családtagjaik nélkül kellett újrakezdeniük életüket. Szenvedéseiket hosszú évtizedeken át alig ismerte el a társa-

dalom, a roma holokauszt emlékezete háttérbe szorult a közbeszédben és a történeti feldolgozásban egyaránt. Napjainkban azonban egyre nagyobb hangsúlyt kap a pécsi roma áldozatok sorsának feltárása és az emlékezés. A porajmos története ma már a város közös múltjának és erkölcsi felelősségének része, amely figyelmeztet a kirekesztés és az előítéletek pusztító következményeire.

A kommunista időszakban a megmaradt zsidó közösség létszáma tovább csökkent, a vallási és közösségi élet erősen visszaszorult. Ennek ellenére a hitközség fennmaradt, és a zsinagóga továbbra is a zsidó jelenlét fontos jelképe maradt a városban. A rendszerváltás után új lehetőségek nyíltak a vallási és kulturális hagyományok ápolására.

Ugyanezen időszakban a pécsi roma közösség helyzete ellentmondásosan alakult. Az államszocialista politika a romákat elsősorban szociális kérdésként kezelte: a teljes foglalkoztatás révén sokan dolgoztak a bányászatban, az építőiparban és az ipari üzemekben, ugyanakkor a kulturális és közösségi önszerveződés lehetőségei erősen korlátozottak maradtak. A telepfelszámolási programok részben javították a lakhatási körülményeket, de nem szüntették meg a társadalmi kirekesztettséget. A rendszerváltást követő gazdasági szerkezetváltás súlyosan érintette a roma lakosságot: a munkanélküliség és a szegregáció erősödött, miközben új terek nyíltak a civil kezdeményezések, a kulturális láthatóság és az érdekképviselet számára.

Napjainkban Pécs zsidósága kis létszámú, de aktív közösségként működik. Vallási ünnepeik, kulturális programjaik és emlékezési eseményeik nemcsak a zsidó múlt megőrzését szolgálják, hanem hozzájárulnak a város sokszínű történelmi és kulturális örökségének megértéséhez is. A zsidó közösséghez hasonlóan Pécs sokszínű roma közössége is élő része a város társadalmának: civil szervezetek, kulturális programok és emlékezési kezdeményezések segítik elő, hogy a roma történelem és tapasztalat ne maradjon láthatatlan, hanem a közös múlt és jelen szerves részeként jelenjen meg.

A Cigány Világszövetség 1972-es párizsi kongresszusának határozata alapján augusztus 2-án a roma holokauszt nemzetközi emléknapja.